

УДК 347.736:347.921.33

Юсан Інна Олександрівна,
*Української академії банківської справи,
м. Суми, Україна*

Особливості правового статусу органу доходів і зборів як кредитора у справах про банкрутство

Розглядається процесуальний статус учасників провадження у справі про банкрутство, обсяг їх процесуальних прав та обов'язків, визначаються особливості правового статусу органу доходів і зборів як кредитора у справах про банкрутство.

Ключові слова: банкрутство, учасники провадження у справі про банкрутство, кредитор, органи доходів і зборів, правовий статус.

Становлення ринкової економіки у наш час є одним із основних пріоритетних напрямків державної політики, але даний процес не може проходити без негативних явищ, одним з яких є банкрутство. Банкрутство – це проблема загальнодержавного значення, яка є актуальною для підприємств незалежно від їх організаційно-правових форм та форм власності.

Слід зазначити, що у сфері «Припинення діяльності» рейтингу «Ding Business 2010» Всесвітнього банку Україна посідає 143 місце з поміж 181 держав. При цьому вказується, що в Україні процедура банкрутства найчастіше використовується для отримання контролю над активами, здійснення рейдерських захоплень, а також для ухилення від сплати податків та виконання зобов'язань перед кредиторами. В середньому вдається відшкодувати лише близько 9% вимог кредиторів, в той час як середній показник розвинутих європейських країн становить 67%, у державах Східної Європи та Азії – 28%. Крім того, процедури банкрутства в нашій державі є вкрай довготривалими в часі [1].

Відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» банкрутство - це визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою

платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному законом, грошові вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [2]. Головними суб'єктами у справі про банкрутство виступають боржник і кредитор. Законодавче закріплення їх правового статусу має важливе як теоретичне, так і практичне значення.

Процесуальний статус учасників провадження у справі про банкрутство, обсяг їх процесуальних прав і обов'язків можна визначити лише шляхом системного тлумачення норм Закону про банкрутство та Господарсько-процесуального кодексу України. Кредитор – це не нове поняття для цивільного та господарського права. Воно виникло задовго до його законодавчого визначення. Кредитором називається сторона у зобов'язанні, яка має право вимагати від зобов'язаної сторони, яка вважається боржником, вчинити на свою користь другою стороною певної дії (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від певної дії.

Під наведене визначення поняття «кредитора» підпадають особи, які набувають процесуального статусу у господарському процесі. Так, у справі позовного провадження позивач, як сторона у справі, завжди є кредитором. У справі про банкрутство заявник грошових вимог, називається так само, як в цивільному праві, – кредитором і користується усіма правами, що передбачені положеннями ГПК для позивача. Як бачимо, позивач і кредитор з точки зору процесуального права – це одна й та сама особа, яка була стороною у зобов'язанні та яка заявляє через господарський суд цивільно-правову вимогу (позов) до боржника про стягнення суми боргу (про захист кредиту). Однак обсяг прав сторони у справі про банкрутство набагато більший, ніж у сторони позовного провадження.

Кредитор як сторона у справі про банкрутство зберігає не лише цивільно-правову назву свого статусу, але й отримує додаткові цивільні, господарсько-правові та процесуальні права і повноваження, які передбачені

Законом про банкрутство та ГПК, що характеризують його особливий правовий статус. При цьому обсяг прав є основною ознакою, яка відрізняє позивача і кредитора. Позивач, як правило, вимагає захисту окремого цивільного права шляхом примусового відібрання боргу від відповідача (боржника). Процесуальні права тут виступають як засіб захисту права (подання позову, отримання наказу). На відміну від цього, кредитор у справі про банкрутство претендує на відібрання від юридичної особи-боржника та передачі йому прав з управління майновими активами, трудовими ресурсами і розпорядження майном боржника для задоволення своїх грошових вимог. Отже, процесуальні права в неплатоспроможності слугують способом отримання управлінської влади над самим боржником [3].

Кредиторами виступають не тільки кредитори з договірних правовідносин, а й держава в особі уповноважених органів в частині заборгованості по сплаті податків та обов'язкових платежів до бюджету, а також працівники підприємства-боржника з вимогами щодо заборгованості по виплаті заробітної плати, аліментів, вихідної допомоги тощо. Кредитори – це юридичні або фізичні особи, органи державної податкової служби та інші державні органи, які мають підтвержені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника. Тільки той кредитор, який у встановлені Законом про банкрутство порядку і строки, звернеться до господарського суду з відповідною заявою, може належним чином захистити свої права та законні інтереси [4].

У юридичній літературі під поняттям «кредитор» розуміється наступне. «Визначення поняття «кредитори», – як вказує В.В.Вітрянський, – надається виключно в цілях Закону про банкрутство і використовується лише в межах цілей його вживання. Вказане поняття значно відрізняється від загально використовуваного терміну «кредитор» (уповноважена особа за цивільно-правовим зобов'язанням, що володіє правом вимагати від боржника здійснення певних дій) перш за все тим, що їм охоплюються уповноважені суб'єкти інших (не цивільно-правових) відносин: держава в особі

уповноважених органів з вимогами про сплату обов'язкових платежів (публічно-правові відносини); працівники боржника з вимогами про виплату вихідної допомоги і про оплату праці осіб, що працюють за трудовим договором (трудові правовідносини)» [5, с. 66]. Те саме можна висловити і стосовно української практики, де поняття «кредитор» дається під реалізацію положень законодавства про банкрутство – юридична або фізична особа, яка має у встановленому порядку підтверджені документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника, щодо виплати заборгованості із заробітної плати працівникам боржника... [6, с. 423].

Особливими кредиторами є органи доходів і зборів й інші державні органи, що здійснюють контроль за правильним і своєчасним справлянням податків (обов'язкових платежів). Такі органи наділені повноваженнями звичайних кредиторів, за винятком випадків, зазначених у Законі.

Права органів доходів і зборів, визначені спеціальним законодавчим актом, саме ст. 20 Податкового кодексу України, визначено, що органи доходів і зборів може звертатися до суду із заявами щодо порушення справ про банкрутство.

Податковий кодекс України встановлює, що з моменту винесення судом ухвали про порушення провадження у справі про банкрутство платника податків порядок погашення грошових зобов'язань, які включені до конкурсних кредиторських вимог контролюючих органів до такого боржника, визначається згідно із Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» без застосування норм Податкового кодексу України.

Підставою виникнення у державного органу правового статусу кредитора є характер вимог до боржника. На відміну від особи кредитора, Законом про банкрутство встановлено досить чіпкі умови щодо характеру його вимог до боржника. Так, кредитор повинен мати право вимоги виключно за грошовими зобов'язаннями. Володіючи великою питомою вагою в загальній заборгованості боржника, податкові кредитори можуть

істотно впливати на хід справи про банкрутство. Найчастіше голосами податкових кредиторів користуються інші кредитори для вирішення питань, далеких від фінансового оздоровлення боржника [7].

Законодавство про банкрутство як система норм конкурсного права дає можливість кредиторам отримати владу над юридичною особою-боржником через конкурентне відібрання права управління у власника (засновника) юридичної особи. Разом із владою кредитори отримують безмежні юридичні можливості дослідження історії цієї юридичної особи, її господарських зв'язків, розрахунків, визнання недійсними правочинів боржника, повернення незаконно виведених та украдених активів боржника тощо. Головне, що кредитори через ліквідатора, для якого не існує банківських та інших таємниць, отримують можливість безперешкодно з'ясувати усі фінансові потоки, що проходили через боржника в установах банків та інших фінансових установах. Серед інших такий же правовий статус у справі про банкрутство, у тому числі щодо ініціювання порушення справи отримує і кредитор Державна фіскальна служба як державний орган доходів і зборів [8].

На основі ґрунтовного аналізу правового статусу орган доходів і зборів як кредитора у справі про банкрутство можна стверджувати, що законодавець прирівнює орган державної влади з іншими фізичними та юридичними особами, які мають підтвержені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника. Але, на відміну від інших, кредитор, яким виступає державний орган, має більшу консервативність, оскільки його дії «зв'язані» різними відомчими інструкціями. Орган державної влади визначається як організаційно відокремлену і відносно автономну складову частину єдиного державного апарату України, засновану у встановленому законом порядку для виконання завдань та функцій держави, наділену з цією метою відповідними державно-владними повноваженнями, які реалізуються у визначених законом правових та організаційних формах. Отже, орган державної влади, в першу чергу в

провадженні про банкрутство виступає суб'єктом владних повноважень, на який покладено виконання завдань та функцій держави. Пріоритетним положенням користується орган доходів і зборів на етапі визначення задоволення вимог кредиторів. Кошти, одержані від продажу майна банкрута, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у порядку, встановленому цією статтею. Вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів) задовольняються у третю чергу, при цьому вимоги кредиторів, не забезпечені заставою, у тому числі і вимоги кредиторів, що виникли із зобов'язань у процедурі розпорядження майном боржника чи в процедурі санації боржника задовольняються у четверту чергу.

Кроки законодавця на скасування пріоритетного становища органів державної влади у справі про банкрутство проявляються у змінах до Закону України «Про судовий збір», які вже діють з 1 вересня 2015 року. Звільнення для органів державної влади від сплати судового збору при подачі позовної заяви, оскарженні рішення суду більше не працюватиме. Зроблено це згідно з пояснювальною запискою до законопроекту для того, щоб останні не зловживали своїми процесуальними правами і безпідставно не зверталися до суду/оскаржували судові рішення з огляду на саму лише безкоштовність судочинства.

Законодавство України містить вичерпний перелік суб'єктів, які можуть виступати кредиторами у справах про банкрутство, серед них: юридичні або фізичні особи, органи державної податкової служби та інші державні органи, які мають підтвержені у встановленому порядку документами вимоги щодо грошових зобов'язань до боржника. Всі кредитори повинні мати рівні права для задоволення своїх законних вимог. Політика нашої держави, на даний час, обрала напрямок на зниження проявів корупції серед органів державної влади. Зрівняння органів державної влади та інших кредиторів у їх правовому статусі є одним із аспектів рівності забезпечення своїх законних прав та інтересів.

Література:

1. Камша Н.М. Захист прав кредиторів у новій редакції Закону про банкрутство / Н.М. Камша // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://zib.com.ua/ua/print/21947-zahist-prav-kreditoriv-v-noviy-redakcii-zakonu-pro-bankruts.html>
2. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : Закон України у редакції від 6 червня 2015 року № 423-19 // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 30. – Ст. 269.
3. Пригуза П. Процесуальні права учасників провадження та учасників судового процесу при банкрутстві / П. Пригуза // Електронний ресурс. – Режим доступу : http://yurincom.com/ua/legal_practice/analitichna_yurysprudentsiia/protseualni-prava-uchasnykiv-provadhennia-ta-uchasnykiv-sudovogo-protseesu-pty-bankrutstvi-publication/
4. Ковалінас М.Ю. Правовий статус кредиторів у справах про банкрутство / М.Ю. Ковалінас // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://lg.arbitr.gov.ua/sud5014/4673456/98250/>
5. Научно-практический комментарий (постатейный) к Федеральному закону «О несостоятельности (банкротстве)» / [Под ред. В. В. Витрянского]. – М. :, 2003. – 356 с.
6. Шелухін М. Л. Господарське право : навчальний посібник у схемах і таблицях. — К.: ЦНЛ, 2006. — 616 с.
7. Джунь В. Вдосконалення структури провадження у справах про неспроможність : проблемні питання // Право України. – 2004. - № 5.- С. 91-93.
8. Пригуза П.Д. Державна податкова служба – новітні проблеми ініціювання справи про банкрутство / П.Д. Пригуза // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://ks.arbitr.gov.ua/sud5024/8/8/754/>